

Un dipòsit de *siliquae* de Màxim (410-411 dC) procedent de la Fonollera (Torroella de Montgrí, Baix Empordà)

Aquest article dona a conèixer un petit dipòsit monetari que, procedent del jaciment de la Fonollera (Torroella de Montgrí, Baix Empordà), representa un testimoni arqueològic i numismàtic d'un gran interès. El conjunt està format per 9 *siliquae* de plata, totes elles encunyades a *Barcino* per l'usurpador Màxim entre els anys 410-411. L'estudi d'aquest dipòsit permet ampliar el nostre coneixement sobre aquests exemplars numismàtics que, considerats d'una gran raresa, poques vegades havien estat localitzats en un context arqueològic fiable. Alhora, la recuperació d'aquest petit conjunt, juntament amb altres troballes monetàries aïllades en el jaciment, permet suggerir una ocupació de l'hàbitat de la Fonollera durant l'antiguitat tardana.

Paraules clau: antiguitat tardana, numismàtica, dipòsit monetari, *siliqua*, Màxim (410-411 dC), la Fonollera, *Barcino*.

The subject of this article is a coin hoard from La Fonollera (Torroella de Montgrí, Baix Empordà). Despite its small size, the assemblage is of great interest, both archaeologically and numismatically. It is composed of nine silver *siliquae* of an extremely rare issue struck at *Barcino* (Barcelona) between AD 410-411 by the usurper Maximus. Not only does this assemblage increase significantly the stock of the coinage, but it offers a firm archaeological context of a kind lacking in the case of most of the other known specimens. Moreover, the evidence both of the hoard and of a series of single coin-finds from the site confirms that the La Fonollera complex was inhabited during Late Antiquity.

Key words: Late Antiquity, numismatics, coin hoard, *siliqua*, Maximus (AD 410-411), La Fonollera, *Barcino*.

Introducció

La Fonollera es troba situada al terme municipal de Torroella de Montgrí (Baix Empordà). El jaciment, situat dalt d'un turó a només 800 metres del mar, està envoltat per la plana del Baix Ter, una zona fins fa ben poc coberta en bona part d'aiguamolls.

El turó forma un penya-segat de 15-20 metres, al cantó oest, que mira al mar. A poc a poc va baixant a l'oest fins a confondre's amb la plana del Baix Ter. Precisament en aquest pendent s'hi troba la major part de les restes arqueològiques fins ara documentades.

És un dels punts privilegiats que, com el turó del puig Mascaró i del mas Pinell, a menys d'un quilòmetre de distància, sobresurten de la plana i permetien en l'època antiga l'accés als recursos que aquesta els

possibilitava: la caça, l'agricultura, la ramaderia... recursos que eren complementats amb la pesca i la recol·lecció de mol·luscs i de marisc, atesa la proximitat del mar.

L'avantatge que suposava viure en aquests punts no va passar per alt als homes i a les dones que ja en el neolític varen alçar una cabana al puig Mascaró, cap el 5.000 aC, i més tard, entre el 1.100 i el 900 aC, varen convertir la Fonollera en un dels primer poblats coneguts a l'aire lliure a Catalunya.

Breu història dels treballs arqueològics

Les primeres notícies de la Fonollera, com a punt d'interès arqueològic, les recull l'erudit Josep Pella i Forgas a la seva coneguda obra *Historia del Ampurdán*,

de l'any 1883. L'autor, relacionava el jaciment amb la mítica ciutat hel·lena de *Cypselà*. Molt més endavant, l'any 1966, L. Esteva, J. Badia i A. Recasens evidenciaven l'existència d'un nombre important de materials arqueològics i, entre els anys 1970 i 1974, el Centre d'Estudis del Montgrí juntament amb el Sr. Oliva portaren a terme diversos treballs de camp.

Des de l'any 1975 fins al 1984 la Fonollera va ser objecte d'estudis arqueològics sistemàtics per part d'un equip pluridisciplinari de científics de l'Aleshores Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques, coordinats per les doctores E. Pons i A. Toledo. Les 10 campanyes d'excavació realitzades varen posar al descobert un important jaciment que comptava com a mínim amb quatre nivells d'ocupació humana. Una primera fase corresponent al període del bronze mitjà-recent (abans del 1.100 aC), una segona, situada al bronze final (entre el 1.100 i el 900 aC), un tercer moment, d'època romana republicana (200-30 aC) i, finalment, un darrer moment d'època romana tardana (segle IV-V dC).

Les fases d'ocupació

La primera ocupació, que se situa abans del 1.100 aC, sembla indicar un establiment curt i intermitent atesa la poca extensió de les troballes. Els habitants d'aquest moment vivien en cases construïdes sobre la roca que rebaixaven o polien segons les necessitats. Probablement es tractaria de famílies emparentades.

El segon moment, i el més destacat pel que fa a poblament humà a la Fonollera, se situa entre el 1.100 i el 900 aC, en ple bronze final. La presència de llars, focs de cuina i fons d'habitació acompanyades amb un gran volum de material arqueològic ens informen d'un

poblament estable i de llarga durada format per varies cabanes. Segons els arqueòlegs ens trobaríem ja davant d'un poblat amb una organització social important, un dels primers exemples de poblat a l'aire lliure de Catalunya.

En aquest període va concentrar-se un grup humà important que vivia en una sèrie de cabanes agrupades fetes de materials que trobava a l'entorn: fusta i palla bàsicament. Per al sosteniment dels troncs de la cabana va excavar-se la roca del sòl.

Aquella comunitat va explotar molt hàbilment els recursos que li oferia l'entorn. L'activitat més destacada era sens dubte la ramaderia. Les espècies dominants eren l'ovella, la cabra, el bou, el porc, el cavall, l'ase... Aquells homes i dones es dedicaven també a d'altres activitats com ara a la cacera del cérvol, del porc senglar i del conill; a la pesca de l'anguila, del barb i de la truita; i a la recol·lecció dels mol·luscs del litoral.

El tercer nivell d'ocupació important també destacat per l'extensió i quantitat de materials arqueològics correspon a la segona meitat del segle II aC. Si bé hi ha una nombrosa presència de materials procedents de l'interland d'Empúries, destaquen en nombre les terrisses itàliques. L'absència d'elements constructius i la manca també d'estructures de combustió i de ceràmiques de cuina han portat a interpretar que durant aquest fase hi havia al lloc un establiment mercantil provisional.

La darrera ocupació coincideix amb els segles IV-V de la nostra era. Es tracta de troballes esporàdiques que es distribueixen en una àrea molt reduïda.

A part dels quatre nivells d'ocupació esmentats anteriorment s'hi varen detectar també altres moments de presència humana. Materials etruscs com ara el

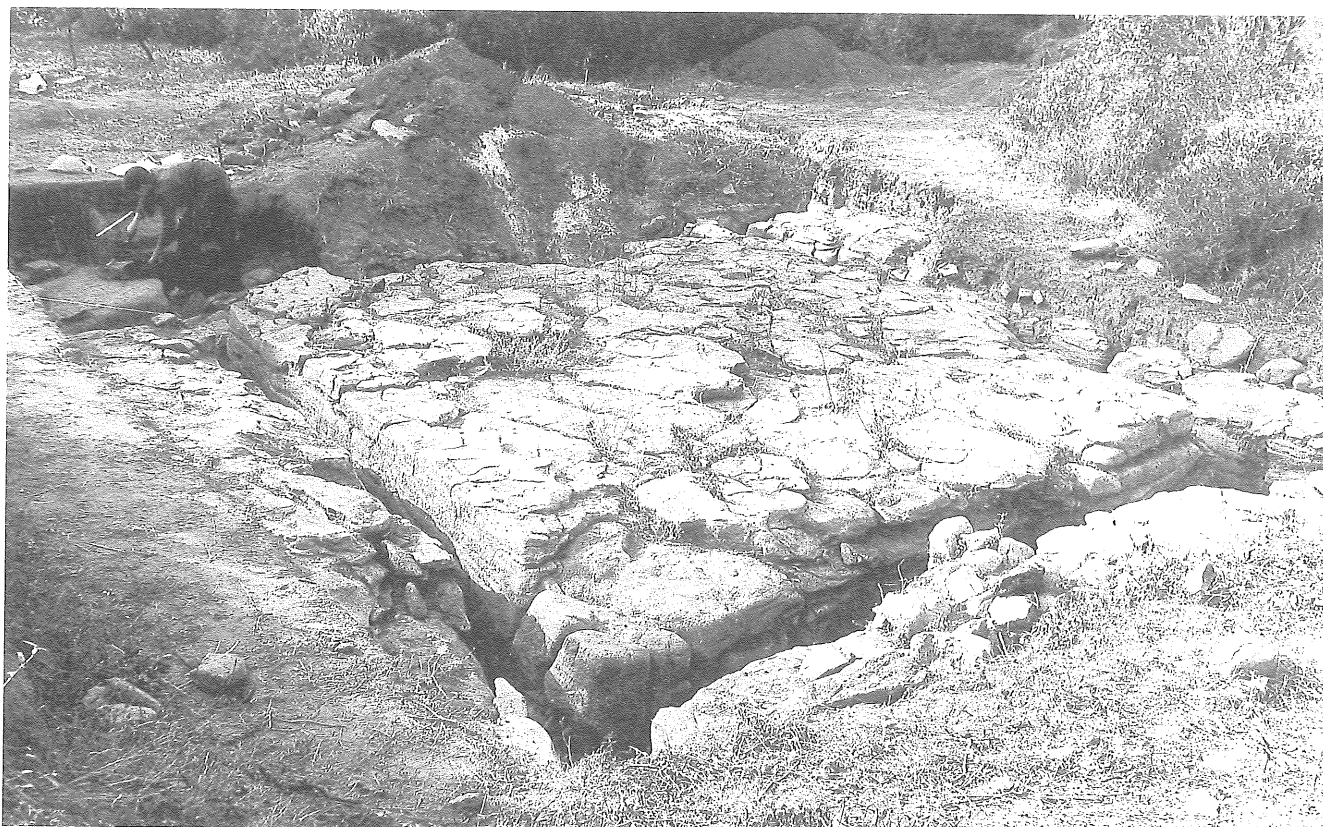

Figura 1. Restes d'una de les cabanes trobades a la Fonollera.

«*buchero nero*» situable entre el 650-600 aC, àmfora massaliota datada al 400 aC i *Terra Sigillata* sudgàlica del segle I dC.

Una d'aquestes troballes fetes als anys seixanta, fins ara, no relacionada amb cap nivell d'ocupació és la d'un dipòsit format per un conjunt de monedes de plata pertanyent a l'usurpador Màxim (410-411 dC).

La Fonollera té encara molts secrets per explicar. Els treballs arqueològics portats a terme en els deu anys d'excavacions sistemàtiques cobreixen només 75 metres de longitud. Ben segur que amb la realització de futures excavacions trobaríem la clau d'aquests secrets que ara per ara s'endevinen amb la presència de materials tan sorprenents com el dipòsit monetari de l'usurpador Màxim (410-411 dC) del qual es parla a continuació.

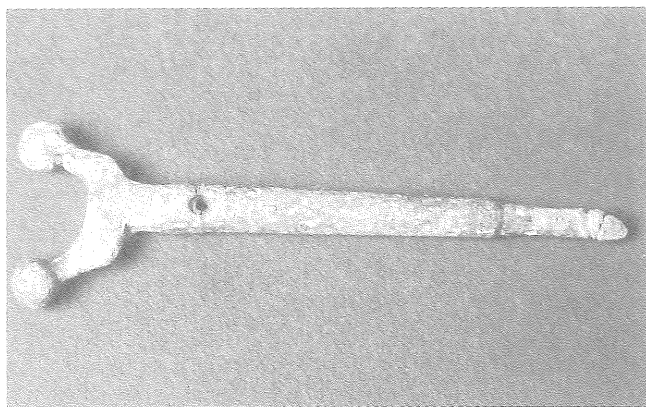

Figura 2. Agulla de cap d'antenes feta de bronze i trobada durant les excavacions sistemàtiques.

El dipòsit monetari

El petit dipòsit monetari procedent del jaciment de La Fonollera¹ està compost per 9 *siliquae*, totes elles emeses a *Barcino* per l'usurpador Màxim entre els anys 410-411.² Les prospeccions i les intervencions arqueològiques en aquest mateix jaciment també han proporcionat altres monedes d'època romana tardana (ESTEVA 1966, 7-8),³ entre les quals destaca una *siliqua* de Valent i una altra de Màxim (PONS, COLOMER 1988, 21; BALAGUER 1988, 106-107). La troballa dispersa d'aquestes monedes, encara que desvinculades del petit dipòsit que analitzem, permet endevinar una certa presència humana en aquest jaciment durant l'antiguitat tardana. A més a més, la descoberta d'un mur datat amb posterioritat a l'època alt imperial, així com, encara que escassos, alguns materials ceràmics datats en el segle V,⁴ també suggereix una ocupació tardana a la Fonollera.

1. Actualment, les monedes d'aquest dipòsit es troben al Museu del Suro de Palafrugell. Volem agrair al seu director, el Sr. Josep Espadaler, totes les facilitats oferides pel seu estudi.

2. Un resum preliminar sobre la composició d'aquest petit tresor es pot trobar a MAROT (1997, 572).

3. ESTEVA (1966, 7-8) recull la troballa de «Varias monedas del Bajo Imperio...» i il·lustra un AE2 de bronze dels anys 381-387.

4. Consta la troballa d'alguns fragments de *Terra Sigillata* Africana D Hayes 91, àmfora del tipus Keay XXIII i un fragment de ceràmica grisa estampada.

La descoberta del dipòsit monetari de la Fonollera amplia considerablement el repertori de les rares i singulars emissions realitzades per l'usurpador Màxim, alhora que contribueix a conèixer amb més precisió la seva circulació i l'abast de la seva difusió.⁵ A més a més, davant de l'ambigüitat de les fonts escrites a l'entorn de l'episodi històric protagonitzat per Màxim, les monedes realitzades al seu nom es converteixen en un dels documents que més informació proporciona sobre el seu efímer i poc conegut govern.

El context històric i monetari de l'usurpació de Màxim

L'any 410 Màxim, un aristòcrata hispànic, va ser proclamat *augustus* a la província Tarraconense. Màxim va rebre l'ajut i el suport del general Geronci, qui, amb aquesta usurpació, pretenia enfrontar-se i derrotar Constantí III, un altre usurpador que s'havia erigit a la *Gallia* des de l'any 407. Geronci va preparar l'atac contra Constantí III però la traïció del seu propi exèrcit va fer fracassar la seva empresa. Amb la derrota de Geronci l'any 411, l'efímer govern de Màxim va finalitzar. Sembla que Màxim es va refugiar a l'interior de la península ibèrica, amb els vàndals i, al voltant de l'any 418, després de lluitar de manera exitosa contra els sueus, va ser aclamat una altra vegada pels seus partidaris. Aquesta segona usurpació, però, va ser ràpidament sufocada per les tropes romanes i va finalitzar amb l'execució de Màxim a *Ravenna* l'any 422, durant les festes de les *tricennalia* d'Honori.

Durant el període que comprèn la seva curta usurpació, Màxim, probablement per legitimar el seu reconeixement oficial i per sufragar les despeses del seu govern, va encunyar monedes amb el seu nom. Malgrat que Zòsim (VI.5 i IX.12-13) descriu que la proclamació va tenir lloc a *Tarraco* (MAYER 1993, 65), l'abreviatura que apareix en l'exerg de les seves emissions (SMBA = *Sacra Moneta Barcinonensis*), juntament amb l'important proporció de troballes monetàries procedents de les excavacions de Barcelona o del seu entorn més proper, confirmen sense cap dubte que la seva moneda va estar instal·lada en aquesta ciutat.⁶

La finalitat de l'usurpació de Màxim sembla estar estretament vinculada amb les estratègies destinades a derrotar el seu rival Constantí III (407-411). Encara que Màxim, probablement a causa de la manca de recursos, no va poder rivalitzar en matèria monetària amb Constantí III, en alguns aspectes, les emissions d'ambdós usurpadors mostren vincles evidents.

5. Les monedes de Màxim van ser recopilades per primera vegada per BALAGUER (1980 i 1988). Alhora, MAROT (1987) en el seu estudi sobre la circulació monetària a *Barcino*, va aportar nous exemplars procedents dels treballs arqueològics realitzats a la ciutat de Barcelona. Amb posterioritat s'ha actualitzat el corpus d'aquestes emissions en un treball més recent (MAROT 1997).

6. Les emissions de Màxim, encara que recopilades en alguns grans repertoris numismàtics (COHEN 1892, 200-201), presentaven la incertesa del seu lloc de fabricació. Això no obstant, el descobriment d'un exemplar de Màxim en les excavacions de Barcelona va permetre ubicar el taller monetari en aquesta ciutat (CALICÓ 1960). Posteriorment, altres troballes han reafirmat aquesta atribució (CAMPO, GRANADOS 1978; BALAGUER 1980; MAROT 1987).

Constantí III, tot seguint el model monetari utilitzat pels emperadors legítims, va adoptar les denominacions de més valor i de més prestigi —*solidii* i *siliquae*— realitzades en or i plata respectivament, encara que també se li atribueixen uns petits bronzes (KENT 1994, 347-350). El sistema monetari establert per Màxim, potser per raons de possibilitats econòmiques molt més modestes, s'estructura a partir de l'encunyació de *siliquae* de plata, completada per l'emissió de dos nominals en bronze, considerats d'una elevada raresa.⁷ Probablement, la manca de recursos econòmics i la curta durada del seu govern van impossibilitar a Màxim tant la fabricació de moneda d'or com la realització d'una producció monetària abundosa.

Els dissenys i les llegendes de les monedes de plata a nom de Màxim segueixen les emissions realitzades per Constantí III que, alhora, s'inspiren en les iconografies utilitzades pels emperadors legítims coetanis. D'aquesta manera, en l'anvers de totes les emissions de Màxim s'hi representa el seu bust amb barba, tocat amb una doble diadema de rosetes, vestit amb *paludamentum* i cuirassa, i envoltat per la llegenda DN MAXIMVS PF AVG (KENT 1994, 351). En el revers de les *siliquae* es mostra un disseny freqüent en les emissions de plata de l'època (KENT 1994, 58) i que també va utilitzar Constantí III: Roma asseguda damunt d'una cuirassa que sosté un globus amb una victòria i una llança invertida (KENT 1994, 351). Al seu voltant s'inscriu la llegenda VICTORIA AAVGGG. Màxim, amb la intenció de legitimar el seu poder i d'associar-se a l'Imperi, utilitza en la inscripció dels reversos de les seves emissions la contracció d'*augustorum* per referir-se al reconeixement dels tres *augusti*: ell mateix, Honori i Teodosi II, aquests dos últims emperadors legítims (MAYER 1993, 58). Constantí III ja va iniciar les seves emissions amb la inscripció VICTORIA AAVGGG, contracció d'*augustorum* que reconeixia el seu propi govern a més del d'Arcadi, Honori i Teodosi II. Això no obstant, després de la mort d'Arcadi (408), Constantí III va reduir la inscripció a tres G (LAFaurie 1953, 37-65; KING 1987, 286 i KENT 1994, 144), fórmula que va mantenir fins a la fi del seu govern i que, de ben segur, va servir de model per a Màxim.

Curiosament, probablement per negligència dels gravadors dels encunys, en la inscripció del revers de totes les *siliquae* conegudes de Màxim, s'omet la segona i de *victoria*, mentre que en les emissions de bronze la grafia gravada en els encunys és en tots els casos la correcta.

L'anàlisi del dipòsit monetari

El dipòsit monetari recuperat en el jaciment de la Fonollera és un testimoni excepcional, ja que representa l'únic conjunt de *siliquae* de Màxim que, amb tota seguretat, procedeix d'un context arqueològic conegut i fiable. Malauradament, la majoria de les *siliquae* de Màxim documentades fins ara havien estat identificades en col·leccions o en subhastes comercials i, per tant, se'n desconeixia la procedència arqueològica.

Només s'havia documentat la notícia d'un altre dipòsit monetari que, actualment dispersat i en mans de particulars, procedia d'un indret sense determinar de les comarques de Girona i que contenia 23 *siliquae*: 4 de Gracià, 4 d'Honori i 15 de Màxim (BISTUER 1984).⁸

Malgrat l'escàs nombre de monedes aplegades en el dipòsit procedent de la Fonollera, el fet que totes elles corresponguin a Màxim i que procedeixin d'un context arqueològic conegut, li concedeix una importància considerable i es converteix en un testimoni essencial per analitzar amb més exactitud les emissions de Màxim, així com també la seva difusió geogràfica.

El conjunt de la Fonollera, juntament amb el dipòsit de Girona esmentat anteriorment, evidencien que la producció de *siliquae* de Màxim degué permetre que els particulars poguessin reunir aquestes emissions en modestes agrupacions que, bé per pèrdua involuntària o bé per ocultament intencionat, no van ser mai recuperades pels seus propietaris. La descoberta d'aquest tipus de conjunts monetaris, sempre amb un nombre reduït d'exemplars, molt homogenis i quasi sempre localitzats en zones d'hàbitat, s'ha interpretat com a modestos moneders personals extraviats. Generalment, aquestes agrupacions monetàries es caracteritzen per escollir i reunir un únic valor monetari i també per la no-conservació del contenidor, probablement bosses o cartutxos de teixit o de cuir que no han subsistit. Malgrat la manca de dades sobre el dipòsit de Girona, sembla que, tant aquest conjunt com el de la Fonollera, corresponen a aquest tipus d'acumulació monetària.

És interessant considerar que, tant el dipòsit monetari de La Fonollera com el de Girona, contenen exclusivament o majoritàriament *siliquae* de Màxim, moltes d'elles sense signes de desgast per circulació. Aquesta circumstància permet establir connexions importants entre els dos conjunts, tant en referència a la seva formació com a la seva cronologia de tancament.

La documentació d'un contingut tan unitari permet suposar que la formació d'aquests conjunts, encara que no la seva pèrdua, degué produir-se en un indret proper al centre de producció, probablement *Barcino*, i en un període cronològic relativament breu. Aquestes circumstàncies degueren possibilitar l'acumulació d'exemplars de fabricació coetània, alhora que van impedir-ne la dispersió en la circulació.⁹ En aquest sentit, els llocs de formació d'aquests dipòsits degueren ser coincidents o, almenys, molt propers. De la mateixa manera, i malgrat la relativa imprecisió geogràfica de la troballa de Girona, sembla que l'indret de pèrdua o d'abandonament dels dos conjunts també obeeix a unes circumstàncies convergents. Ambdues troballes evidencien una difusió de les *siliquae* de Màxim més enllà de l'interland de *Barcino*, dirigida essencialment cap el territori del nord. Les troballes aïllades de *siliquae* de Màxim, malgrat la seva escassetat, també confirmen l'expansió d'aquestes emissions cap a la zona septentrional, arribant fins i tot a la *Gallia*.

8. A partir d'ara, anomenem aquesta troballa com «el dipòsit de Girona».

9. A més a més, el dipòsit de Girona ha proporcionat exemplars que van ser fabricats amb els mateixos encunys, fet que atorga al conjunt un fort caràcter unitari.

7. Encara que es coneixen escassos exemplars, Màxim va emetre dos valors nominals en bronze: l'AE2 i l'AE3 (KENT 1994, 150-151).

D'altra banda, és significatiu evidenciar que la dispersió de les *siliquae* de Màxim difereix notablement de la difusió constatada en les seves emissions de bronze. Davant de la relativa difusió de les *siliquae* de Màxim, les seves emissions de bronze (AE2 i AE3), sens dubte fabricades en poca quantitat i per a un ús limitat i local, gaudeixen d'una mobilitat molt més reduïda. Aquests exemplars en bronze, de menys valor econòmic, han estat documentats com a troballes aïllades, majoritàriament en les excavacions realitzades en la pròpia ciutat de Barcelona, encara que també s'han localitzat alguns exemplars a *Tarraco*, ciutat en la qual, segons les fonts escrites, va ser proclamat Màxim (MAROT 1997, 577). A banda de la concentració de bronzes de Màxim a *Barcino* i a *Tarraco*, la resta de troballes, de caràcter molt més puntual, també mostra que l'escassa difusió de les monedes de bronze de Màxim s'orienta cap al sud del centre productor, ben al contrari de la dispersió constada en les seves emissions de plata. A més dels exemplars localitzats a *Barcino* i a *Tarraco*, s'ha documentat un AE2 en una vil·la romana prop de Terrassa (NUIX 1976, 165-168), un altre en un dipòsit procedent de l'illa de Cullera (València) (MAROT, LLORENS 1996, 170) i un AE3 en un tresor descobert a *Tipasa* (Algèria) (TURCAN 1961, 205-206).

En definitiva, la major producció de les *siliquae* de plata, així com la seva superior vàlua econòmica, semblen diferenciar de manera considerable el seu comportament respecte a les emissions de bronze. Les emissions de plata, probablement realitzades per cobrir unes necessitats econòmiques específiques, van gaudir d'una difusió més àmplia i van ser objecte d'acumulació, mentre que les de bronze, amb una producció molt escassa, mostren una circulació en un àmbit més local i reduït.

Ahora, en els exemplars continguts en el dipòsit de la Fonollera s'observen retalls deliberats realitzats després de l'encunyació que, probablement amb la finalitat de reduir el pes de les *siliquae*, responen a la generalitzada trivialitat o la poca significació de què va gaudir la moneda de plata des de final del segle iv. L'abundància productiva de les emissions de plata des de finals del segle iv va ocasionar el seu ús quotidià i la seva conseqüent pèrdua de valor. Aquest fenomen queda evidenciat en els abundants dipòsits d'aquesta època que contenen

siliquae juntament amb objectes de plata trencats i que, probablement, significaven més un valor ponderal que un valor monetari. La generalització de les *siliquae* també queda testimoniada en l'augment de les pèrdues d'aquestes monedes en els jaciments arqueològics (DEPEYROT 1992, 89), fet que demostra l'ús corrent i quotidià d'aquest nominal de plata. En aquest sentit, és un bon exemple la troballa de dues *siliquae* aïllades també procedents del jaciment de la Fonollera, sens dubte, conseqüència de pèrdues ocasionals.

Aspectes tècnics i valoració de la producció de *siliquae* de Màxim

L'anàlisi de les *siliquae* del dipòsit de la Fonollera, juntament amb la resta d'exemplars coneguts, permet aproximar-nos a l'entorn tècnic de la seva fabricació, així com valorar la importància i la magnitud de les emissions de plata a nom de Màxim.

Una de les característiques més rellevants de les *siliquae* de Màxim és l'ús de cospells o discs de metall d'una mida lleugerament més reduïda que els encunys elaborats, fet que ocasiona que, en la majoria dels exemplars, part de la llegenda quedi fora de la superfície de la moneda. Aquesta característica, comuna en quasi tots els exemplars de Màxim, s'acompanya de la constatació de l'ús d'una talla més lleugera que la utilitzada en les *siliquae* coetànies legítimes o en les emeses per Constantí III. L'anàlisi metrològica de les *siliquae* de Màxim permet considerar l'ús d'una talla aproximada de 280 peces per lliura (MAROT 1997),¹⁰ mentre que les *siliquae* legítimes semblen correspondre a una talla de 216 peces per lliura (DEPEYROT 1992, 90). La utilització de cospells més petits que els encunys elaborats, així com l'evidència d'una important disminució metrològica respecte a les *siliquae* coetànies, han estat motius suficients per proposar que, probablement, un insuficient subministrament de metall degué obligar Màxim a fabricar un nombre més elevat de peces a partir d'un pes estàndard, obtenint així *siliquae* d'un pes baix (KING 1987, 293).

Però potser l'aspecte més interessant de les emissions de plata de Màxim, i fins ara no resolt, correspon a l'estimació del seu volum de producció i a la valoració de la seva magnitud econòmica i històrica. Si bé és cert que s'ha localitzat un nombre molt escàs de

LLOC	TROBALLA	OBSERVACIONS	BIBLIOGRAFIA
Argelers-sur-Mer (Céret, Pyrénées orientales)	1 <i>siliqua</i> de Màxim	Es desconeixen les circumstàncies de la troballa	(LAFURIE, LAFONT 1979)
Zona del Barcelonès-Maresme	1 <i>siliqua</i> de Màxim	Troballa en superfície	(BALAGUER 1983; 1988, 34)
Barcelona	1 <i>siliqua</i> fosa de Màxim	Excavacions arqueològiques de la plaça de Sant Miquel	(MAROT 1987, 143)
Conca	1 <i>siliqua</i> de Màxim	En el transcurs d'una excavació sense especificar. De moment sense publicar	(BALAGUER 1987, 34)

Troballes aïllades de *siliquae* de Màxim.

10. S'ha establert la talla respecte a la lliura de 327,45 g. Nombre de monedes estudiades: 28 (només s'han analitzat aquells exemplars complets i dels quals es coneix el pes); pes mitjà: 1,17 g; pes de la moneda més lleugera: 0,82 g; pes de la moneda més pesada: 1,95 g; interval de variació: 1,13; desviació típica: 0,04; coeficient de variabilitat: 20,05; interval de confiança: 0,004.

siliquae de Màxim, poc més de 50 exemplars (MAROT 1997), també és cert que els encunyats que es van utilitzar en la seva fabricació van ser molt nombrosos. Aquesta circumstància ha servit, potser sense elements justificatius suficients, per valorar la producció de *siliquae* de Màxim com a molt abundosa. La destinació essencialment militar de les emissions de plata durant aquest període (KING 1987, 293) també ha col·laborat a plantejar que la producció de *siliquae* de Màxim caldria relacionar-la amb el pagament de contingents militars. Fins i tot, a partir de l'estudi dels encunyats de les *siliquae* contingudes en el dipòsit de Girona es va establir que la producció de moneda de plata de Màxim va ser suficient per mantenir una legió durant dos anys (BISTUER 1984, 138). A nivell orientatiu, segons els encunyats identificats en les emissions de plata de Màxim en un treball de l'any 1987 (BALAGUER 1987, 36) i seguint les aproximacions realitzades per Crawford sobre el rendiment dels encunyats,¹¹ el volum de producció de Màxim es situaria al voltant d'1.980.000 *siliquae*, precisant per a la seva fabricació més de 7.000 lliures de plata. Considerant que en l'actualitat, i en gran part gràcies a la troballa de la Fonollera, s'han identificat encara més encunyats inèdits, creiem que aquesta valoració productiva és molt elevada respecte als escassos exemplars coneguts, que només representarien el 0'027 % de la suposada producció.

És cert que les *siliquae* procedents de La Fonollera, moltes d'elles realitzades amb encunyats fins ara inèdits, col·laboren a evidenciar, encara amb més contundència que existeix una elevada desproporció entre els exemplars coneguts —molt escassos— i els encunyats identificats —massa nombrosos. D'altra banda, no només l'abundància dels encunyats identificats, sinó també la diferenciació estilística i tècnica en el gravat dels dissenys dels exemplars documentats, proporciona un problema difícil de resoldre en referència a la valoració del volum d'encunyació i a l'entorn tècnic d'aquestes emissions.

L'observació del gravat de les efigies de Màxim en les *siliquae* procedents de la Fonollera, algunes d'elles amb característiques tècniques i estilístiques molt diverses, sembla desestimar l'evolució estilística d'un mateix obridor. L'evidència d'aquesta varietat més aviat suggereix el treball de diversos gravadors coetanis que, inspirats en un model comú, elaboren encunyats d'una qualitat ben diferent entre ells. En aquest sentit, és important recordar que en totes les *siliquae* documentades de Màxim es manté l'omissió de la segona i de la inscripció *victoria*, error epigràfic que es repeteix en tots els encunyats i que potser confirma que tots ells van ser elaborats en un mateix moment, probablement per la necessitat de realitzar amb molta rapidesa una emissió amb caràcter d'urgència.

No sempre la documentació de nombrosos encunyats significa necessàriament que la producció monetària hagi estat voluminosa, ja que és imprescindible valorar el rendiment que realment van tenir (HOPKINS 1980, 107; BUTTREY 1993). Moltes vegades el volum de pro-

ducció d'un taller monetari està més relacionat amb el subministrament del metall necessari que amb la seva capacitat de treball. D'aquesta manera, l'ús d'una talla reduïda en les emissions de plata de Màxim ja va fer proposar que el motiu d'aquesta disminució de pes hagués estat la falta d'un subministrament de metall òptim per a una encunyació normalitzada (KING 1987, 293).

D'altra banda, cal considerar que en la producció d'un taller monetari intervenen molts altres factors, alguns dels quals desconeguem però que van poder intervenir sobre el volum productiu. Màxim va haver d'organitzar una seca nova, en la qual la inexperiència i potser la provisionalitat degueren condicionar la seva potència productiva. La descuidada fabricació dels cospells, la desigualtat tècnica en el gravat dels encunyats, en alguns casos descuidat i groller, són algunes de les característiques que mostren la poca habilitat dels operaris de la seca.

El motiu de la raresa de les *siliquae* de Màxim també es podria relacionar amb la hipotètica desmonetització o en la retirada d'aquestes monedes després de la seva derrota. Això no obstant, la decisió estatal d'apartar del circuit les monedes a nom de Màxim ens sembla poc probable a causa de la poca eficàcia de mesures similars, sobretot a *Hispania*, on el control de la política monetària durant aquest període va ser poc efectiva (MAROT 1996). D'altra banda, l'evidència arqueològica permet assegurar que les emissions de Màxim, almenys les de bronze, es van mantenir en circulació després de la seva derrota (MAROT 1997, 575). A més a més, una desmonetització hagués provocat una reacció important d'atresorament que fins ara desconeguem. Si bé és cert que s'han documentat els petits dipòsits de la Fonollera i de Girona, formats exclusivament o majoritàriament per *siliquae* de Màxim, el fet que presentin una composició tan unitària i que, fins i tot, en un d'ells es documentin exemplars fabricats amb els mateixos encunyats, sembla confirmar que es tracta de conjunts formats a partir d'un procés de retenció proper o relacionat amb el centre de producció. Per tant, sembla improbable que aquests dos dipòsits responguin a una reacció d'acumular, sota l'amenaça d'una desmonetització, *siliquae* integrades en una circulació mixta.

L'elevada proporció d'encunyats identificats podria respondre a la intenció de Màxim de crear una infraestructura important per a l'encunyació de *siliquae*, encara que probablement alguna circumstància degué ocasionar la interrupció brusca del treball de la seca. Només a nivell hipotètic, potser la impossibilitat d'aconseguir el metall necessari o el tancament del taller en el moment de la destitució de Màxim podrien ser les causes de la seva limitada producció monetària. És probable que la raresa de les emissions de Màxim evidencii la fallida dels seus veritables propòsits monetaris que, a partir dels nombrosos encunyats identificats, semblaven projectar una producció d'una importància financera força considerable.

11. Es tracta de l'estimació realitzada sobre la producció de denaris d'època republicana (CRAWFORD 1974, 694), una de les aproximacions més utilitzada en els estudis sobre producció monetària d'època antiga.

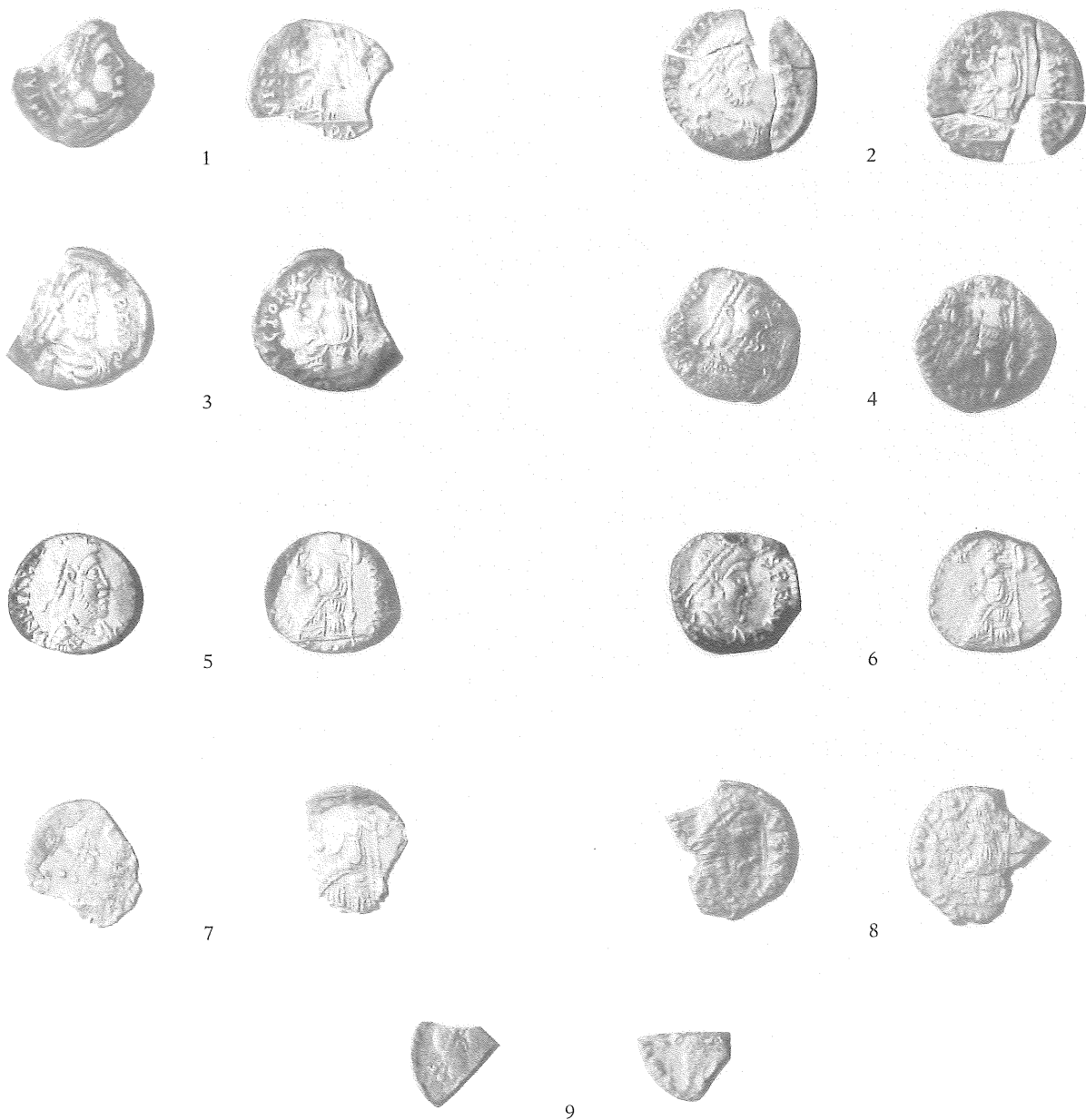

Figura 3. Dipòsit monetari de *siliquae* de Màxim (410-411) procedent de la Fonollera.

Catàleg

Dipòsit de la Fonollera

Màxim (410-411), *Barcino*

1. *Siliqua* (AR)

Anvers/ [d]N MAX[im-vs pf avg]; Bust diademat, drapejat i acuirassat a la d.

Revers/ VICT[or-a aavggg]; Roma asseguda a l'esq. sobre una cuirassa, que sosté un globus amb una victòria i una llança invertida.

[s]MBA

0,76 g; 15 mm; ? h. Fragmentada i retallada deliberadament.

RIC X, 1601

2. *Siliqua* (AR)

Anvers/ DN MAXIM-[vs pf]AVG; *Id.*

Revers/ VICTOR-A AA[vggg]; *Id.*

[smba]

0,85 g; 15,0 mm; 06 h. Fragmentada.

RIC X, 1601

3. *Siliqua* (AR)

Anvers/ [dn maxim]-VS PF AVG; *Id.*

Revers/ VICTOR-[a aavggg]; *Id.*

[smba]

1,02 g; 16,0 mm; 12 h. Fragmentada.

RIC X, 1601

4. *Siliqua* (AR)

Anvers/ DN MAXIM-[vs pf avg]; *Id.*

Revers/ VIC[tor]-[a a]AVGGG; *Id.*

SMBA

1,95 g; 14,0 mm; 12 h.

RIC X, 1601

5. *Siliqua* (AR)

Anvers/ [dn maxim]-VS PF AVG; *Id.*

Revers/ victor]-A AAVG[gg]; *Id.*

[smba]

2,00 g; 14,0 mm; 06 h.

RIC X, 1601

6. *Siliqua* (AR)

Anvers/ DN MAXIM-[vs pf avg]; *Id.*

Revers/ [victor]-A AAVGGG; *Id.*

[smba]

1,90 g; 13,8 mm; 12 h.

RIC X, 1601

7. *Siliqua* (AR)

Anvers/ [dn maxim-vs pf avg]; *Id.*

Revers/ [victor-a aavggg]; *Id.*

[smba]

0,80 g; 14,0 mm; 01 h. Retallada deliberadament.

RIC X, 1601

8. *Siliqua* (AR)

Anvers/ [dn maxim]-VS PF AVG; *Id.*

Revers/ VICTOR[-a aavggg]; *Id.*

SM[ba]

0,95 g; 14,0 mm; 12 h. Retallada deliberadament.

RIC X, 1601

9. *Siliqua* (AR)

Anvers/ [dn m]AXI[m-vs pf avg]; *Id.*

Revers/ [victor-a aavggg]; *Id.*

[smba]

0'50 g; ? mm; 6 h. Retallada deliberadament (aproximadament 1/4 de *siliqua*).

RIC X, 1601

Troballes monetàries de plata aïllades procedents de la Fonollera

Valent (375-378), *Treveris*

1. *Siliqua* (AR)

Anvers/ DN VALENS PF AVG; Bust diademat, drapejat i acuirassat a la d.

Revers/ VRBS - ROMA; Roma asseguda a l'esq. que sosté un globus cimant amb victòria i una llança invertida.

TRPS

? g; 13,0 mm; ? h.

RIC IX, 45

(PONS 1977, 134)

Sector B; cala 5 (1975).

Màxim (410-411), *Barcino*

2. *Siliqua* (AR)

Anvers/ DN MAXIM-[vs pf avg]; Bust diademat, drapejat i acuirassat a la d.

Revers/ [victor]-A AAVGGG; Roma asseguda a l'esq. sobre una cuirassa que sosté un globus amb victòria i una llança invertida.

S[mba]

1,27 g; 13,4 mm; 11 h.

RIC X, 1601

(PONS, COLOMER 1988, 21; BALAGUER 1988,106-107)

Sisena campanya d'excavacions arqueològiques a la Fonollera (1980).

Teresa Marot

Gabinet Numismàtic de Catalunya (MNAC)

Palau de la Virreina, Rambles 99

08002 Barcelona

Antoni Roviras

Museu del Montgrí i del Baix Ter

C/ Major, 31

17257 Torroella de Montgrí

Bibliografia

BALAGUER 1980

A. M. BALAGUER, "Descoberta d'un nou exemplar de les rares siliques de Màxim Tirà, atribuïdes a la seca de Barcelona. Corpus de les emissions de Màxim", *Numisma*, 165-167, 1980, 141-152.

BALAGUER 1983

A. M. BALAGUER, "Troballa del Barcelonès. Troballes Monetàries IV", *Acta Numismàtica*, 13, 1983, 227-228.

BALAGUER 1987

A. M. BALAGUER, "Nuevos hallazgos y nueva evidencia numismática de las emisiones barcelonesas de Máximo Tirano", *Mélanges offerts au Docteur J. B. Colbert de Beaulieu*, París, 1987, 33-44.

BALAGUER 1988

A. M. BALAGUER, "Troballa d'una siliqua de Màxim Tirà a la "Revista de Arqueologia" (núm. 92, desembre 1988, pàg. 21)", *Cercle. Informació Numismàtica*, 3, 1988, 106-107.

BISTUER 1984

F. BISTUER, "Estudi sobre un tresoret de siliques dels emperadors Honori, Gracià i Màxim Tirà", *Acta Numismàtica*, 14, 1984, 135-138.

BUTTREY 1993

T. V. BUTTREY, "Calculating Ancient Coin Production: Facts and Fantasies", *The Numismatic Chronicle*, 153, 1993, 335-351.

CALICÓ 1960

X. CALICÓ, "En torno a una posible moneda barcelonesa del siglo IV", *Cuadernos de Historia y Arqueología de la Ciudad*, 1, 1960, 95-105.

CAMPO, GRANADOS 1978

M. CAMPO, J. O. GRANADOS, "Aproximación a la circulación monetaria de Barcino", *Numisma*, 150-155, 1978, 221-240.

COHEN 1892

H. COHEN, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire Romain*, VIII, París, 1982.

CRAWFORD 1974

M. H. CRAWFORD, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974.

DEPEYROT 1992

G. DEPEYROT, "Le système monétaire de Dioclétien à la fin de l'Empire Romain", *Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie*, 138, 1992, 33-106.

ESTEVA *et al.* 1966

L. ESTEVA, J. BADIA i A. RECASENS, "Un tema de apasionante actualidad arqueológica. Otra vez La Fonollera y la ubicación de Cypsela como consecuencia de nuestros recientes hallazgos", *Revista de Palafrugell*, 10, 1966, 2-8.

HOPKINS 1980

K. HOPKINS, "Taxes and Trade in the Roman Empire (200 B.C.-A.D. 400)", *The Journal of Roman Studies*, 70, 1980, 101-125.

KENT 1988

J. P. C. KENT, "The fifth century bronze coinage of Honorius in Italy and Gaul", *Rivista Italiana di Numismática e Scienze affini*, 90, 1988, 281-294.

- KENT 1994
J. P. C. KENT, *The Roman Imperial Coinage*, vol. X, *The Divided Empire and the Fall of the Western Parts*, Londres, 1994.
- KING 1987
C. E. KING, "Fifth Century Silver Coinage in the Western Roman Empire: The Usurpations in Spain and Gaul", *Mélanges de Numismatique offerts à Pierre Bastien*, Wetteren, 1987, 285-295.
- LAFURIE, LAFONT 1979
J. LAFURIE, V. LAFONT, "Argenteus de l'usurpateur Maxime trouvé près d'Argelès-sur-Mer (Pyrénées-Orientales, ar. Céret)", *Bulletin de la Société Française de Numismatique*, 6, 1979, 540-545
- MAROT 1987
T. MAROT, *Circulació monetària a Barcino*, tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1987.
- MAROT 1991
T. MAROT, "Modelos de circulación monetaria en Barcino durante la Baja Romanidad", *VII Congreso Nacional de Numismática*, Madrid, 1991, 413-420.
- MAROT 1996
T. MAROT, "Un aspecte de la circulació monetària a la Península Ibèrica: el comportament anòmal dels AE2", *Hispania i Roma d'August a Carlemany. Congrès d'homenatge al Dr. Pere de Palol. Girona, 23-25 de novembre de 1995*, 991-1109.
- MAROT 1997
T. MAROT, "Algunas consideraciones sobre la significación de las emisiones del usurpador Máximo en Barcino", *Congreso Internacional sobre la Hispania de Teodosio (Segovia, octubre de 1995)*, Salamanca, 569-580.
- MAROT, LLORENS 1996.
T. MAROT, M. M. LLORENS, "La circulación monetaria en el siglo VI dC en la costa mediterránea: la Punta de l'Illa de Cullera (Valencia)", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 6, 1996, 151-180.
- MAYER 1993
M. MAYER, "Màxim, l'emperador de la Tarraconense", *Revista de Catalunya*, 72, 1993, 56-69.
- NUIX 1976
J. M. NUIX, "Un bronce inédito de Máximo Tirano acuñado en Barcelona hallado en Terrassa", *Numisma*, 138-143, 1976, 165-169.
- PONS 1977
E. PONS, *La Fonollera*, sèrie monogràfica, núm. 1, S.T.I.A., Girona, 1977, 134.
- PONS, COLOMER 1988
E. PONS; COLOMER, A., "La Fonollera: una aldea del bronce final", *Revista de Arqueología*, 92, 1988, 8-24.
- TURCAN 1961
R. TURCAN, "Trésors monétaires trouvés à Tipasa. La circulation du bronze en Afrique romaine et vandale aux IVe et Ve siècles ap. J.-C.", *Lybica*, 9, 1961, 201-257.